

Томков О. М.,
аспірант кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,
Навчально-науковий інститут права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-8050-752X

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено дослідженню правових основ протидії незаконному обігу та використанню вогнепальної зброї організованими злочинними групами в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Актуальність обраної тематики зумовлена збройною агресією російської федерації проти України, що спричинила суттєві зміни у криміногенній ситуації, зокрема зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї. Особливу суспільну небезпеку становить використання зброї організованими злочинними групами, оскільки такі дії сприяють вчиненню тяжких та особливо тяжких злочинів, ускладнюють діяльність правоохоронних органів і створюють реальні загрози національній безпеці держави.

Зроблено висновок, що ефективна протидія незаконному обігу зброї в умовах воєнного стану можлива лише за умови комплексного застосування зазначених правових механізмів, належної міжвідомчої взаємодії та подальшого вдосконалення законодавчого забезпечення діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова: воєнний стан, протидія, запобігання, кримінальне правопорушення, обіг зброї, організовані злочинні групи, Національна поліція України.

Постановка проблеми. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти нашої країни указом Президента України було введено правовий режим воєнного стану [1]. Це зумовило зміни в усіх сферах суспільного життя країни. Правовий режим воєнного стану вплинув на стан злочинності, її структуру, тобто на кількість окремих видів кримінальних правопорушень.

В умовах правового режиму воєнного стану гостро постала проблема незаконного обігу вогнепальної зброї, наявності реальних механізмів запобігання та протидії її незаконному придбанню та зберіганню. Проблема незаконного зберігання

вогнепальної зброї набула особливої суспільної небезпеки, оскільки пов'язана не лише із загальною криміналізацією суспільних відносин, а із загрозами національній безпеці нашої країни. Особливо небезпечним є використання вогнепальної зброї організованими злочинними групами, тому що це значно ускладнює криміногенну ситуацію, сприяє зростанню кількості тяжких та особливо тяжких злочинів, у тому числі проти особи, а також підриває ефективність діяльності всієї правоохоронної системи України.

Важливу роль у протидії незаконному обігу зброї, що вчиняється організованими групами, належить підрозділам Національної поліції України. Тож саме особливості правової основи такої протидії ми дослідимо надалі у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема протидії незаконному обігу зброї, у тому числі організованими групами, була предметом дослідження вітчизняних науковців.

Серед учених, які присвятили свої праці дослідженню проблеми запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, а також вчинення їх організованими групами, можна виділити таких як: Л. Аркуша, Д. Бабічев, Б. Бараненко, О. Бандурка, І. Богатирьов, А. Возний, Д. Гребельський, О. Джужа, Е. Дідоренко, О. Долженков, В. Євдокимов, В. Захаров, Я. Кондратьєв, І. Козаченко, О. Козаченко, Л. Кулик, В. Марко, В. Меживой, Д. Никифорчук, Ю. Орлов, В. Ортинський, М. Погорецький, Б. Розовський, Е. Рижков, О. Тарасенко, Н. Філіпенко, О. Цветков, Ю. Черкасов, О. Чистолінов, В. Шендрік, І. Шинкаренко, О. Шумілов та ін.

Формулювання мети. Метою статті є наукове дослідження та аналіз правових основ протидії використанню незаконного обігу зброї організованими злочинними групами у період правового режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питання використання вогнепальної зброї при вчиненні кримінальних правопорушень завжди визнавалось законодавцем як підвищена суспільна небезпечність діяння. Звісно, це стосувалось і вчинення кримінальних правопорушень з використанням зброї організованими злочинними групами. Такі випадки є, вони

непоодинокі, це питання залишається недослідженим, тому зумовлює необхідність у проведенні подальших наукових розроблень проблеми запобігання та протидії цьому кримінально-караному діянню. Особливо актуальним це питання є в умовах сьогодення, в умовах правового режиму воєнного стану.

Слід зазначити, що злочинність у сфері незаконного обігу зброї має загальні та конкретні своєрідні ознаки, тому це складне соціально-правове явище у суспільстві. Як зазначає український дослідник А. В. Терентьев, ця злочинність є «предметом дослідження багатьох правових наук, які допомагають результативно вирішити питання незаконного обігу зброї, що вчиняється організованими групами, за допомогою своєчасної протидії, виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень» [2, с. 178].

Кожна з таких наук, на думку С. В. Діденка, «надає свою характеристику злочинній дії, яка відбулася, та користується системою понять, які властиві тільки їй» [3, с. 181].

Як вже було зазначено, в умовах правового режиму воєнного стану незаконний обіг зброї набуває особливої суспільної небезпеки. Це пояснюється тим, що під час проведення бойових дій велика кількість зброї опиняється у населення. З'являються злочинці, які використовують зброю при вчиненні злочинів. Це спричиняє криміналізацію суспільних відносин і створює пряму загрозу національній безпеці нашої країни. Використання організованими групами при вчиненні злочинів зброї ускладнює діяльність правоохоронних органів з їх розкриття та розслідування, а також сприяє вчиненню тяжких та особливо тяжких злочинів.

Від належної протидії цьому негативному кримінально-правовому явищу з боку правоохоронних органів залежить спокій громадян та громадський порядок.

Зупинимось на протидії працівниками Національної поліції України незаконному використанню зброї організованими злочинними групами. Визначимо поняття протидії вчиненню кримінальних правопорушень. Під протидією вчинення злочинів прийнято розуміти систему заходів, яка здійснюється

уповноваженими на те державними органами місцевого самоврядування, а також громадськими інституціями, іншими суб'єктами з метою запобігання виявленню та припинення злочинів, визначення та усунення детермінант їх вчинення. Діяльність щодо протидії злочинів суворо регламентована законодавцем. Конституційні правові засади протидії незаконному обігу закріплені Основному Законі нашої країни. Конституція України визначає, що забезпечення національної безпеки, громадського порядку є пріоритетними функціями держави [4].

Від здатності правоохоронних органів забезпечити виконання цих функцій залежить добробут та спокій громадян нашої країни. Запровадження воєнного стану у зв'язку з військовою агресією росії створює правові підстави для посилення з боку правоохоронних органів контролю за обігом зброї, а також використання спеціальних правових режимів у сфері громадської безпеки.

Також запровадження правового режиму воєнного стану допускає тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян, метою якого є відсіч агресору та забезпечення безпеки країни, що і створює відповідні передумови для посилення правоохоронними органами загалом та Національної поліції зокрема контролю за обігом зброї.

Одним з напрямів правого регулювання протидії незаконному обігу зброї організованими групами є кримінально-правовий. Цей напрям важливий з огляду на те, що законодавець у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) [5] передбачив кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Також кримінально караними є створення організованих груп з метою вчинення злочинів. Використання зброї організованою групою є кваліфікуючою ознакою, тому підвищує суспільну небезпеку вчинених кримінальних правопорушень. У період дії правового режиму воєнного стану використання зброї організованими групами розглядається через призму прямої загрози державній безпеці нашої країни, що не може не посилювати їх кримінально-правову оцінку.

Наступним, не менш важливим напрямом правового регулювання протидії незаконному обігу зброї організованими злочинними групами є адміністративно-правовий. Він характеризується тим, що органами Національної поліції України здійснюється комплекс заходів, спрямованих на здійснення контролю за обігом зброї. Цей механізм охоплює наявність дозвільної системи обліку та зберігання зброї, а також вилучення зброї та боєприпасів, які зберігаються без передбачених законом дозволу. Переважно забезпечується Національною поліцією України як уповноваженим на це законодавством правоохоронним органом. Разом з тим у період дії правового режиму воєнного стану значно розширюється повноваження щодо виконання передбачених законодавством завдань та функцій не тільки органів Національної поліції [6], а й Служби безпеки України (далі – СБУ) [7], Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України) та інших суб'єктів, які належать до сектору безпеки і оборони [8]. Розширення повноважень має на меті забезпечити громадський порядок, захистити права та свободи громадян, мінімізувати вплив на суспільні відносини, які охороняють власність, громадську безпеку, життя та здоров'я громадян.

Ці повноваження знаходять свої відображення в можливості вказаних суб'єктів сектору безпеки і оборони проводити відповідні перевірки громадян, їх огляди, у тому числі на блокпостах. Розширення повноважень також має на меті проведення спеціальних операцій, спрямованих на виявлення каналів незаконного надходження зброї організованим злочинним групам. Цей напрям правового регулювання протидій незаконному обігу зброї організованими злочинними групами є надважливим з огляду на велику кількість зброї, бойових припасів, вибухових речовин, які неконтрольовано надходять з місць бойових зіткнень з ворогом.

Наступним напрямом правового регулювання протидії незаконному обігу зброї організованими злочинними групами є кримінально-процесуальний. Цей напрям передбачає систему процесуальних норм, а також дії органів досудового розслідування та прокуратури, які спрямовані на виявлення,

фіксацію та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

Серед суб'єктів такої протидії, окрім органів досудового розслідування та прокуратури, доцільно вважати слідчого суддю, уповноваженого законодавцем на здійснення судового контролю на першій стадії кримінального процесу – стадії досудового розслідування, а також суду, який здійснює юрисдикційну функцію з розгляду кримінальних проваджень вказаної категорії [9]. Важливе місце серед суб'єктів посідають експертні установи, які проводять судові експертизи вилучених з обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин. Цей напрям реалізується шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) за фактами вилученої зброї; проведення слідчих розшукових дій, таких як огляд, обшук; проведення різновиду слідчих розшукових дій – негласних слідчих розшукових дій (далі – НСРД), за допомогою яких здійснюється фіксація протиправної діяльності організованих злочинних груп щодо незаконного обігу зброї; призначення відповідних судових експертиз (балістичних, вибухотехнічних, трасологічних та інших); розгляд клопотань про обрання запобіжних заходів учасникам організованих злочинних груп.

У період дії правового режиму воєнного стану кримінально-процесуальна протидія характеризується активним застосуванням НСРД, збільшенням кількості кримінальних правопорушень, вчинених з військовою зброєю, у тому числі організованими злочинними групами. Саме завдяки цьому правовому напрямку протидії забезпечується один з основних конституційних принципів – невідворотності кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень. Цей правовий напрям сприяє мінімізації ризиків використання зброї організованими злочинними групами у насильницьких кримінальних правопорушеннях проти життя та здоров'я громадян, а також є основним елементом системи протидії злочинності взагалі.

Важливим правовим напрямом правового регулювання протидії незаконному обігу зброї організованими групами є оперативно-розшуковий. Цей напрям містить систему правових, організаційних, а також тактичних заходів з метою виявлення, запобігання, а також документування злочинної діяльності організованих злочинних груп, спрямованих на незаконне виготовлення, придбання, зберігання, а також використання при вчиненні злочинів зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

Слід зазначити, що законодавець визначає спеціальних суб'єктів такої діяльності: оперативні підрозділи Національної поліції України, оперативні підрозділи СБУ, ДБР, підрозділи ДПС України, а також інші суб'єкти оперативно-розшукової діяльності в межах визначених повноважень.

Оперативно-розшуковий напрям протидії незаконному обігу зброї організованими злочинними групами стосується оперативного виявлення груп, причетних до незаконного обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин; отримання та перевірки відповідної інформації про таких осіб; проведення контрольованих заходів, а також оперативне документування злочинної діяльності з метою подальшого внесення відомостей до ЄРДР про вчинене кримінальне правопорушення. Цей напрям тісно взаємодіє з кримінально-процесуальним, може передувати йому, а також здійснюватися одночасно після внесення відомостей до ЄРДР та збирання доказів протиправної поведінки організованих злочинних груп.

В умовах правового режиму воєнного стану оперативно-розшуковий напрям характеризується активністю незаконного обігу зброї та боєприпасів, залучення до протиправної діяльності членами організованої злочинної групи осіб, у тому числі військових, які мають право зберігати зброю.

Цей напрям є ключовим у системі забезпечення громадської безпеки, оскільки дозволяє своєчасно запобігати тяжким та особливо тяжким злочинам, виявляти і нейтралізувати канали надходження зброї, а також забезпечувати ефективне переслідування членів організованих злочинних груп.

Не менш важливим у контексті правових основ протидії використанню організованого злочинними групами незаконного

обігу зброї є міжнародно-правовий напрям протидії. Міжнародно-правові норми [10] формують єдині стандарти запобігання, виявлення та розслідування використання зброї, а також забезпечують належну й ефективну координацію між правоохоронними органами різних країн у боротьбі з обігом зброї. Оскільки обіг зброї має транснаціональний характер, міжнародно-правові норми забезпечують ефективну протидію на національному рівні кожної країни, встановлюючи при цьому обов'язкові правила поведінки і контролю за обігом зброї, визначають уніфіковані підходи до криміналізації цих діянь.

Міжнародно-правовий напрям протидії зумовлює єдиний підхід до формування та здійснення процесуальних і оперативно-розшукових механізмів виявлення та вилучення зброї. Завдяки міжнародно-правовим нормам здійснюється обмін оперативною інформацією між правоохоронними органами різних країн, забезпечується проведення спільних міжнародних спеціальних операцій.

В умовах правового режиму воєнного стану міжнародні правові норми сприяють міжнародній підтримці у протидії цьому незаконному явищу, посилюють взаємодію з міжнародними організаціями та правоохоронними органами інших країн, допомагаючи при цьому мінімізувати ризики потрапляння зброї до організованих злочинних груп.

Висновки. Незаконний обіг зброї завжди був і є підвищеною небезпекою для суспільства. Не менш небезпечним є використання зброї організованими злочинними групами при вчиненні злочинів. Тому протидія цьому кримінально-караному діянню з боку правоохоронної системи загалом та Національної поліції зокрема є актуальним питанням, що потребує дослідження науковцями з подальшим втіленням у практичну діяльність.

Ефективна протидія незаконному обігу зброї можлива лише за умови системної взаємодії кримінально-правових, адміністративно-правових, кримінально-процесуальних, оперативно-розшукових та міжнародно-правових механізмів. Результати таких наукових досліджень мають бути впроваджені у практичну діяльність правоохоронних органів, насамперед Національної поліції України, з метою забезпечення

громадського порядку, захисту прав і свобод громадян та зміцнення національної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Терентьев А. В. Деякі міркування щодо визначення поняття оперативно-розшукової характеристики в теорії ОРД. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 1. С. 178–181.

3. Діденко С. В. Щодо визначення поняття «оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин або бойових припасів». *Науковий вісник ЛьвДУВС*. 2007. № 1. С. 174–186.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

7. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Конвенція ООН від 15.11.2000 (ратифікована Законом України від 04.02.2004). *Офіційний вісник України*. 2006. № 14.

Tomkov O.,
Postgraduate Student
at the Department of Criminal-Executive and Criminal Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Law Enforcement Activities and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8050-752X

LEGAL FOUNDATIONS FOR COUNTERACTING THE USE OF FIREARMS BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to the study of the legal foundations for counteracting the illicit circulation and use of firearms by organized criminal groups under the legal regime of martial law in Ukraine. The relevance of the topic is determined by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, which has led to significant changes in the criminogenic situation, including an increase in criminal offences related to illegal arms trafficking. The use of firearms by organized criminal groups poses a particular social threat, as such actions facilitate the commission of grave and especially grave crimes, complicate the activities of law enforcement agencies, and create real risks to the national security of the state.

The article analyses the concept and content of counteraction to criminal offences and outlines the main directions of legal regulation of illicit arms trafficking, namely: criminal law, administrative law, criminal procedural, operational and investigative, and international legal measures. The role and powers of the National Police of Ukraine, as well as other actors within the security and defense sector, in implementing measures to control arms circulation during the period of martial law are examined. Particular attention is paid to the application of covert investigative (search) actions, operational and investigative measures, and international cooperation as effective tools for detecting and suppressing unlawful activities of organized criminal groups.

It is concluded that effective counteraction to illicit arms trafficking under martial law is possible only through the comprehensive application of the aforementioned legal mechanisms, proper interagency cooperation, and further improvement of the legislative framework governing the activities of law enforcement agencies.

Key words: martial law, counteraction, prevention, criminal offence, arms trafficking, organized criminal groups, National Police of Ukraine.

References

1. Ukraine (2015), *On the Legal Regime of Martial Law*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Terentiev, A. V. (2007), "Some considerations on defining the concept of operational and investigative characteristics in the theory of

operational and investigative activity", *South Ukrainian Law Journal*, No. 1, pp. 178–181.

3. Didenko, S. V. (2007), "On defining the concept of operational and investigative characteristics of crimes related to the use of explosives or ammunition", *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, No. 1, pp. 174–186.

4. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

5. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

6. Ukraine (2015), *On the National Police*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

7. Ukraine (1992), *On the Security Service of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

8. Ukraine (2018), *On National Security of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

9. Ukraine (2012), *Criminal Procedure Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

10. United Nations Organization (2000), *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*: Convention, United Nations, New York.

Дата першого надходження статті до видання: 21.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.